

**Л. Кірюхіна,**

заст. директора з наукової роботи і зв'язкам з громадськістю  
Національної бібліотеки Білорусі

**Т. Кузьмініч,**

заст. директора з інформаційних ресурсів  
Національної бібліотеки Білорусі

## Інноваційна місія Національної бібліотеки Білорусі в інформаційній інфраструктурі країни

Розкривається роль Національної бібліотеки Білорусі у розвитку інформаційної інфраструктури країни, генеруванні вітчизняного інформаційного ресурсу, забезпеченні необмеженого доступу населення до суспільно значущих світових інформаційних ресурсів. Висвітлюється інноваційна місія Національної бібліотеки Білорусі у розробленні концептуальних підходів розвитку бібліотечної інформаційної інфраструктури, формуванні відповідної нормативно-правової бази, створенні інформаційної ресурсної бази країни та інтеграції її у світовий інформаційний простір, забезпеченні збирання, бібліографічного відображення, збереження та дигіталізації національного документа, створенні національної електронної бібліотеки, організації корпоративної взаємодії у рамках інформаційної інфраструктури країни.

**І**нформація – найважливіший стратегічний ресурс розвитку суспільства. Якісне формування інформаційної інфраструктури країни – запорука високого рівня розвитку її наукового, технологічного і культурного потенціалу.

Інформаційна інфраструктура містить у собі сукупність соціально-комунікаційних інститутів, банків даних і знань, засобів і систем зв'язку, що забезпечують існування і розвиток інформаційного простору, а також засобів інформаційної взаємодії на різних рівнях організації суспільства (громадянин – громадянин, громадянин – соціальна група (організація, держава), соціальна група (організація) – соціальна група (організація), соціальна група (організація) – держава), їхнього доступу до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій, що включають програмно-технічні засоби й організаційно-нормативні документи. Високий рівень організації інформаційної інфраструктури і якісне формування інформаційних ресурсів (ІР) можливі за умови створення повноцінної, прозорої і гнучкої нормативно-правової бази, багатовекторного генерування вітчизняного інформаційного ресурсу, забезпечення необмеженого доступу населення до суспільно значущих ІР, захисту сукупного інформаційного ресурсу країни, створення системи дистанційного навчання, формування електронних бібліотек, розвитку електронної комерції тощо.

У республіці сформувалася система соціальних інститутів, діяльність яких спрямована на створення, накопичення, перероблення і використання суспільно затребуваних і значущих для збереження соціальної пам'яті інформаційних ресурсів. Це

такі організаційно оформлені й усталені у своїх традиціях соціальні інститути, як бібліотеки, інформаційні центри, архіви, засоби масової інформації, видавничі і книготорговельні організації, музеї, а також їх віртуальні похідні, формовані в електронному середовищі.

Ключове місце в цій системі належить бібліотекам. Саме вони забезпечують акумулювання, формування і використання основного суспільно доступного інформаційного ресурсу, сприяють задоволенню і формуванню інформаційних потреб соціуму як одного з визначальних компонентів інформаційної інфраструктури. Розвиваючись як її невід'ємна частина, бібліотеки сьогодні намагаються відповідати й у певному сенсі пристосовуватися до її особливостей і впливати на перспективи її удосконалення. Національна бібліотека Білорусі (НББ) відповідно до свого статусу очолює систему бібліотек країни і посідає провідні позиції у розвитку сукупного інформаційного ресурсу, маючи найбільш повні і затребувані документні фонди, електронні ресурси власної генерації і найбільших інформаційних центрів світу.

У 2005 р. науковими і виробничими підрозділами НББ було проведено цілеспрямоване вивчення інформаційного ринку країни, у ході якого виявлено рівень інформатизації бібліотечного сегмента Білорусі. Слід зазначити, що цей процес є одним із пріоритетних напрямів розвитку бібліотек, визначених державою. Сьогодні в автоматизованому режимі працюють НББ, республіканські галузеві, обласні і вишівські бібліотеки, а також 85 % центральних міських і районних бібліотек. Усі великі і 59 % центральних міських і районних публічних

бібліотек мають доступ до інтернету. Сукупний електронний інформаційний ресурс бібліотечної системи республіки нараховує понад 50 млн записів, близько 30 % цього масиву складають ресурси власної генерації. Це доволі великий обсяг інформації і, безсумнівно, показник активної роботи і рівня технічної оснащеності бібліотек. Але не можна оминати увагою і те, що через відсутність високоорганізованої корпоративної взаємодії вітчизняних бібліотек в галузі формування і використання електронної інформації це ще і свідчення дублювання одержуваної і генерованої продукції, неефективних фінансових витрат.

Останніми роками в умовах значного зростання документних ресурсів, прискорення інформаційно-комунікативних процесів, інтенсивної зміни й ускладнення інформаційних потреб, появи якісно нових можливостей інформаційної діяльності відбувається переосмислення місії бібліотеки як соціального інституту, а також національної бібліотеки зокрема. Причому участь національної бібліотеки у формуванні і розвитку інформаційної інфраструктури стає більш значущою. Це повною мірою стосується НББ і знайшло відбиток у ряді документів, прийнятих на вищому державному рівні. У 2004–2005 рр. були переглянуті концептуальні основи розвитку Національної бібліотеки Білорусі. Певну роль у цьому відіграло будівництво нового будинку, розроблення комплексу інформаційно-технологічних систем, що дає змогу значно розширити традиційно виконувані національною бібліотекою завдання. Була розроблена і затверджена Радою Міністрів Республіки Білорусь (травень 2005 р.) «Концепція створення республіканського інформаційного і соціокультурного центру на базі будівлі, що зводиться, державної установи «Національна бібліотека Білорусі». На розвиток цієї Концепції бібліотекою були створені «Концепція формування інформаційних ресурсів Національної бібліотеки Білорусі», «Концепція організації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів Національної бібліотеки Білорусі», «Концепція створення соціокультурного центру на базі будівлі, що зводиться, Національної бібліотеки Білорусі» і програми їхньої реалізації. Цими документами визначається інноваційна місія НББ в інформаційній інфраструктурі, що розвивається, суспільства, її скерованість на вирішення стратегічних завдань використання інформаційно-технічного потенціалу для забезпечення сталого розвитку країни.

Інноваційна місія НББ у формуванні і розвитку

інформаційної інфраструктури країни може бути реалізована за допомогою:

- розроблення концептуальних підходів розвитку як бібліотечної інформаційної інфраструктури країни в цілому, так і окремих її складників (у тому числі і визначення вектора власної діяльності);
- формування нормативно-правової бази інформаційних процесів у країні, причому національна бібліотека може виступати як об'єкт правових відносин в інформаційній сфері, так і суб'єкт діяльності з розроблення нормативної бази;
- створення інформаційної ресурсної бази країни й інтеграції її у світовий інформаційний простір;
- забезпечення збирання, бібліографічного відображення, збереженості і дигіталізації національного документа;
- формування і розвитку інформаційного забезпечення різноманітних сфер суспільної діяльності і якісного наповнення аналітико-інформаційного ресурсу;
- постійної модернізації технології інформаційно-бібліотечної діяльності;
- організації корпоративної взаємодії у рамках інформаційної інфраструктури країни;
- створення національної електронної бібліотеки.

Реалізуючи своє призначення як республіканського інформаційного центру, НББ скерована на забезпечення доступу громадян Білорусі до інформації з будь-якого сектора інформаційного ринку за допомогою навігації до власних електронних ресурсів (що генеруються і одержуються) і ресурсів інших інформаційних установ країни та світу.

ІР НББ формуються з урахуванням можливості конвергенції ІР бібліотек, архівів, музеїв, інформаційних центрів і служб з метою:

- акумулювання максимально повної колекції національних ІР;
  - відбору і акумулювання суспільно значущих світових ІР, що включають науково-технічну, економічну, статистичну, комерційну, біржову і фінансову, а також масову споживчу інформацію;
  - розвитку інформаційно-пошукових систем за ІР Національної бібліотеки;
  - створення на корпоративних засадах зведеного електронного каталога бібліотек Білорусі;
  - створення національної електронної бібліотеки;
  - формування електронного архіву національного документа;
  - створення навігаторів по загальнодоступним національним і затребуваним світовим ІР.
- Інноваційна місія НББ в інформаційній інфраст-

руктурі припускає розвиток на якісно новому рівні інформаційного забезпечення різноманітних сфер суспільної діяльності. Спектр створеної аналітико-інформаційної продукції має відповідати світовому рівню вимог, бути спрямованим на задоволення і формування інформаційних потреб різних категорій користувачів (керівних органів країни, керівників установ, підприємств і організацій, учених, студентів тощо) і включати:

- науково-допоміжну і професійно-виробничу реферативну, оглядову, анотовану і сигнальну інформації, а також фактографічну, графічну і повнотекстову у формах, що відповідають сучасному рівню науки, техніки, культури і затребувані користувачами;
- інформаційно-бібліографічні матеріали популярного змісту у формах, що відповідають сучасному рівню науки, техніки, культури, і доцільних для надання користувачам;
- джерела перспективної бібліографії, що відбивають інформаційну продукцію бібліотек та інформаційних центрів Білорусі, а також видавничу продукцію вітчизняних видавництв і організацій, що займаються видавничою діяльністю.

Передумови цьому сформовані багаторічною плідною діяльністю НББ зі створення аналітико-інформаційної продукції соціогуманітарної тематики, традиційно закріпленої за нею. Це блок електронної і друкованої інформації бібліографічного, фактографічного, графічного, а на сьогодні – повнотекстового і комбінованого характеру. Загальний обсяг електронних ресурсів власної генерації НББ становить близько 2 млн 400 тис. записів. У електронному каталозі бібліотеки, доступному в онлайн-режимі, подані 1 млн 600 тис. бібліографічних записів у форматі BelMARC і 938,3 тис. записів у форматі BelMARC/Authorities. У 2004 р. розпочато роботи з ретроконверсії генерального алфавітного каталога, з якого на даний час відскановано понад 1 млн 100 тис. карток. У числі найбільш значущих за обсягом і якістю вміщеної інформації – бібліографічні БД «Історія Білорусі» (близько 43 тис. записів, починаючи від 1994 р.), «Чорнобиль» (понад 22 тис. записів, починаючи від 1994 р.), «Культура та мистецтво» (88 тис. записів, починаючи від 1993 р.), «Radzivilia-pa» (видання з книжкових зібрань роду Радзивілів за фондами провідних бібліотек Білорусі, країн СНД, Європи (понад 420 записів), фактографічна «Білорусь у подіях і особах» (відображено понад 15 тис. персоналій і 4740 описів подій), графічна «Геральдика» (понад 1400 чорно-білих і

кольорових зображень родових гербів Білорусі і прикордонних територій із видань з геральдики з фондів НББ) тощо. У даний час доступ до баз даних локальний, але в найближчій перспективі вони будуть доступні віддаленим користувачам. Крім того, зміниться і форма надання інформації. На зміну однорівневій – бібліографічній, графічній, фактографічній, повнотекстовій – прийде комбінована форма інформації.

Функціонування сучасної інформаційної інфраструктури неможливе без створення і розвитку національної електронної бібліотеки. Формування її в НББ здійснюється вже сьогодні: почалася дигіталізація актуальної (найбільш затребуваної користувачами) і найбільш цінної частини фонду (рукописів, стародрукованої і рідкісної книги), фізично застарілих документів (колекцій грамплатівок), у перспективі – білоруських газет довоєнного часу тощо. Створено 1274 електронні копії авторефератів дисертацій, поцифровано 27 рукописів, рідкісних і стародрукованих видань. На базі лабораторії з поцифрування звуку в електронну форму переведено понад 2600 грамплатівок із фондів НББ. Видозмінилася видавнича діяльність НББ. З 2004 р. розпочалося формування архіву повних текстів документів, опанована технологія підготовки видавничої продукції на електронних носіях і випущено 17 CD-ROM.

Усі аспекти інноваційної місії НББ у формуванні інформаційної інфраструктури Білорусі зумовили модернізацію технологічних рішень у галузі інформаційно-бібліотечної діяльності. Ми рухаємося шляхом реалізації принципу централізації виробничих процесів каталогізації і звільнення значних кадрових ресурсів від республіканського до районного рівнів. Оптимальність кінцевого результату залежить від успішного запуску та промислової експлуатації системи корпоративної каталогізації. У рамках модернізації передбачені перехід на сумісні з міжнародними нормами формати і стандарти, а також організація системи навчання і ліцензування каталогізаційної діяльності.

Діяльність НББ у формуванні інформаційної інфраструктури країни регламентується низкою законодавчих документів – як щодо інформаційної сфери в цілому, так і безпосередньо щодо бібліотеки як об'єкта правових відносин – національними і ратифікованими міжнародними конвенціями, деклараціями, угодами. Це насамперед Конституція Республіки Білорусь (1994 р.), закони Республіки Білорусь «Про бібліотечну справу в Республіці Білорусь» (2002 р.), Постанова Кабінету Міністрів Республіки Білорусь «Про затвердження по-

рядку розсилання обов'язкових безплатних і платних примірників друкованих видань» (1996 р.), Статут державної установи «Національна бібліотека Білорусі» (2003 р.), а також інші інструкції і положення. В даний час масштабно розробляються локальні нормативні документи, які регламентують діяльність бібліотеки в нових умовах.

Водночас для успішної реалізації інноваційної місії НББ необхідний подальший розвиток існуючої нормативно-правової бази. Закріплення за НББ статусу республіканського інформаційного і соціокультурного центру потребує внесення змін у систему чинних законодавчих і нормативно-правових актів з питань придбання, збереження, створення і використання інформаційних ресурсів, надання поштових і митних пільг на пересилання документів по міжбібліотечному абионементу і міжнародному документообміну. Є потреба, насамперед, у прийнятті закону про обов'язковий примірник, доопрацюванні нормативного механізму внутріш-

ньореспубліканського документообміну, а також у розробленні і реалізації державних програм «Формування корпоративної бібліотечно-інформаційної інфраструктури в Республіці Білорусь», «Пам'ять Білорусі».

Поповнення фондів будь-якої бібліотеки незалежно від відомчої приналежності реципієнта має здійснюватися за гранично простою схемою і не оподатковуватися. Книги – особливий ресурс, що має, насамперед, інтелектуальну вартість, а бібліотека – особливий соціальний інститут, у рамках якого цей ресурс надається безоплатно і не розглядається як джерело збагачення.

Реалізацію своєї інноваційної місії Національна бібліотека Білорусі вважає можливою лише за умови ефективного співробітництва всіх учасників процесу формування інформаційної інфраструктури країни, що є гарантом наших спільних майбутніх досягнень у становленні і розвитку інформаційного суспільства третього тисячоліття.